

ROCZNIK TOMISTYCZNY
5 (2016)

Profesorowi Mieczysławowi Gogaczowi
w dziewięćdziesięciolecie urodzin

ROCZNIK TOMISTYCZNY
5 (2016)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHE JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY
5 (2016)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzusi (sekretarz / secretary), Maciej Słęcki, Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Anna Kazimierczak-Kucharska, Dawid Lipski, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Marie-Dominique Goutierre, Mieczysław Gogacz, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Paul J. Cornish, Tomasz Pawlikowski, Marie-Dominique Goutierre, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Marek Prokop

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Magdalena Płotka (j. angielski), Hildburg Heider (j. niemiecki), Christel Martin, Iwona Bartnicka, (j. francuski), Michał Zembrzusi (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2016

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2 05-806 Komorów POLSKA

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93, tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl e-mail: ksiegarnia@vb.com.pl

WYDAWNICTWO
von borowiecky

Spis treści

Od Redakcji.....	11
Mieczysław Gogacz.....	13
Arkady Rzegocki Professor Wojciech Falkowski – Sarmatian and gentleman.....	17
Ignacy Dec Z moich spotkań z prof. Mieczysławem Gogaczem.....	21
Maciej Stęcki Wykaz publikacji profesora Mieczysława Gogacza z lat 2006-2014 oraz uzupełnienia i poprawki do wykazu z lat 1998-2001.....	29
Mieczysław Gogacz Qu'est-ce que la réalité?.....	33
Artur Andrzejuk Koncepcja istnienia w ujęciu Mieczysława Gogacza. Przyczynek do dziejów formowania się tomizmu konsekwentnego.....	45

Rozprawy i artykuły

Michał Zembrzusi Prawda o intelekcie. Mieczysława Gogacza rozumienie intelektu możliwościowego i czynnego.....	75
Agnieszka Gondek Pedagogika Mieczysława Gogacza – propozycja realistycznego wychowania i kształcenia na tle współczesnej pedagogiki zorientowanej idealistycznie.....	91
Ewa A. Pichola Niekonsekwentne serce fenomenologa wobec serca konsekwentnego tomisty. Porównanie koncepcji serca Dietricha von Hildebranda z mową i słowem serca Mieczysława Gogacza.....	113
Bożena Listkowska Stosunek do samego siebie a poczucie szczęścia w ujęciu Ericha Fromma i Mieczysława Gogacza. Studium porównawcze.....	131
Michał Głowala Istnienie i życie. Uwagi na marginesie zasady <i>vivere viventibus est esse</i>	149
Richard Zan Gott ist die Umwelt des Menschen. Über die Gotteserkenntnis nach Thomas von Aquin.....	165
Artur Andrzejuk Problem źródeł Tomaszowej koncepcji esse jako aktu bytu.....	173
Magdalena Płotka Tomasz z Akwinu o życiu czynnym i kontemplacyjnym.....	189
Izabella Andrzejuk L'amitié dans les textes de Thomas d'Aquin.....	203

Paulina Biegaj „Serca świętych zwrócone ku prawu Bożemu”. Biblijno-filozoficzne podstawy wykładni prawa Bożego w nauce św. Tomasza z Akwinu	219
Grzegorz Hołub Potencjalność embrionu a koncepcja duszy ludzkiej.....	235
Jacek Grzybowski Czy relacja – najbliższy rodzaj bytowości w metafizyce św. Tomasza – może stanowić fundament realnego bytu narodu?	247
Anna Mandrela Krytyka koncepcji reinkarnacji w <i>Summa contra Gentiles</i> św. Tomasza z Akwinu	263
Kamil Majcherek Tomasz z Akwinu i William Ockham o celowości świata natury.....	277
Dawid Lipski Problematyka istnienia i istoty w poglądach Tomasza z Sutton.....	291
Tomasz Pawlikowski Problem subsystemy w <i>Logice</i> Marcina Śmigleckiego	305
Jan Pociąg Piotra Semenki próba odnowy filozofii klasycznej.....	329
Maria Boużyk Jacek Woroniecki o modlitwie jako czynnika doskonalącym naturę człowieka.....	357

Sprawozdania i recenzje

Anna Kazimierczak-Kucharska Warszawscy tomiści na X Polskim Zjeździe Filozoficznym – Poznań, 15-19 września 2015 roku.....	377
Piotr Roszak Sprawozdanie z 5. Międzynarodowej Konferencji <i>The Virtuous Life. Thomas Aquinas on the Theological Nature of Moral Virtue</i> , Thomas Institute, Utrecht (Holandia) 16-19 grudnia 2015 r	383
Michał Zembrzuski Sprawozdanie z sympozjum ku czci św. Tomasza z Akwinu w rocznicę jego śmierci – 9 marca 2016 roku.....	389
Izabella Andrzejuk Tomizm na konferencji <i>Filozoficzne aspekty mistyki</i> – 15 kwietnia 2016.....	393
Artur Andrzejuk Tomizm fenomenologizujący Antoniego B. Stępnia. Recenzja: 1) A. B. Stępień, <i>Studia i szkice filozoficzne</i> , t. 1, do druku przygotował A. Gut, Lublin 1999; 2) A. B. Stępień, <i>Studia i szkice filozoficzne</i> , t. 2, do druku przygotował A. Gut, Lublin 2001; 3) A. B. Stępień, <i>Studia i szkice filozoficzne</i> , t. 3, do druku przygotował R. Kryński, Lublin 2015	397
Dawid Lipski Recenzja: Tomasz z Akwinu, <i>Komentarz „O pamięci i przypominaniu”</i> , przekład i opracowanie Michał Zembrzuski, w: <i>Opera philosophorum medii aevii. Textus et studia</i> , t.13, Warszawa 2012.	407

Artur Andrzejuk

Recenzja: Michał Zembrzuski, *Od zmysłu wspólnego do pamięci i przypominania. Koncepcja zmysłów wewnętrznych w teorii poznania św. Tomasza z Akwinu*, Wydawnictwo Campidoglio, Warszawa 2015, stron 324.....411

Artur Andrzejuk

Un « thomisme gay » du Père Oliva. Recenzja: Adriano Oliva, *Amours. L'Église, les divorcés remariés, les couples homosexuels*, Paris 2015, pp 166. 417

Artur Andrzejuk

Recenzja: Arkadiusz Gudaniec, *Paradoks bezinteresownej miłości. Studium z antropologii filozoficznej na podstawie tekstów św. Tomasza z Akwinu*, Lublin 2015. 427

Artur Andrzejuk

Recenzja: Paweł Gondek, *Projekt autonomicznej filozofii realistycznej. Mieczysława A. Krąpca i Stanisława Kamińskiego teoria bytu*, Lublin 2015, ss. 316..... 433

Polemiki i dyskusje

Kilka słów o tomizmie konsekwentnym, jego historii i głównych założeniach z prof. Mieczysławem Gogaczem rozmawia Bożena Listkowska..... 441

Piotr Moskal

Kilka uwag w związku z recenzją dr Izabelli Andrzejuk mojej książki *Traktat o religii*..... 447

Izabella Andrzejuk

Odpowiedź na uwagi ks. prof. Piotra Moskala odnośnie do recenzji książki: *Traktat o religii*..... 455

Nota o autorach.....463

Table of Contents

Editorial.....	11
Mieczysław Gogacz.....	13
Arkady Rzegocki Professor Wojciech Falkowski - Sarmatian and gentleman.....	17
Ignacy Dec From my meetings with prof. Mieczyslaw Gogacz.....	21
Maciej Stęcki List of publications of Professor Mieczyslaw Gogacz in 2006-2014 as well as additions and amendments to the list of 1998-2001.....	29
Mieczysław Gogacz What is reality?.....	33
Artur Andrzejuk The Conception of Existence According to Mieczyslaw Gogacz. A Contribution to the History of Consequential Thomism's Formation.....	45

Dissertations and articles

Michał Zembrzuski Truth about intellect. Understanding of possible and agent intellect in the thought of Mieczysław Gogacz.....	75
Agnieszka Gondek Pedagogy of Mieczyslaw Gogacz - a proposal of realistic education in the context of idealistically oriented modern pedagogy.....	91
Ewa A. Pichola Inconsequent Heart of the Phenomenologist in the light of Consequent Heart of the Thomist. Comparison of Dietrich von Hildebrand's Concept of the Heart to Mieczysław Gogacz's Speech and Voice of the Heart.....	113
Bożena Listkowska Attitude towards self and the sense of happiness according to Erich Fromm and Mieczyslaw Gogacz. Comparative study.....	131
Michał Głowala Actual Existence and Life. Some Remarks on <i>vivere viventibus est esse</i>	149
Richard Zan God as the environment for man. The knowledge of God in account of St. Thomas Aquinas.....	165
Artur Andrzejuk The Problem of Sources of Thomas' Concept of esse as the Act of Being.....	173
Magdalena Płotka Thomas Aquinas on active and contemplative life.....	189
Izabella Andrzejuk Friendship (<i>amicitia</i>) in Thomas Aquinas' texts.....	203

Paulina Biegaj	
“The hearts of the saints turned to the law of God.” Biblical - philosophical basis of interpretation of the law of God in the philosophy of St. Thomas Aquinas.....	219
Grzegorz Hołub	
The Potentiality of Embryo and the Concept of Human Soul.....	235
Jacek Grzybowski	
Can relation that has the weakest kind of being in St. Thomas’ metaphysics constitute a foundation for the real being of a nation?.....	247
Anna Mandrela	
Critique of the theory of reincarnation in <i>Summa contra Gentiles</i> by St. Thomas Aquinas.....	263
Kamil Majcherek	
Thomas Aquinas and William of Ockham on the purposefulness of the natural world.....	277
Dawid Lipski	
The problem of the existence and essence in the views of Thomas of Sutton.....	291
Tomasz Pawlikowski	
The problem of Subsistence in <i>The Logic</i> of Marcin Śmiglecki.....	305
Jan Pociąg	
Piotr Semenenko’s Attempt of Renewing of Classical Philosophy.....	329
Maria Boużyk	
Jacek Woroniecki on Prayer as a Factor Improving Human Nature.....	357

Reports and Reviews

Anna Kazimierczak-Kucharska	
Warsaw Thomists on the X Polish Congress of Philosophy - Poznan, 15-19 September 2015.....	377
Piotr Roszak	
Report of the 5th International Conference „The Virtuous Life. Thomas Aquinas on the Theological Nature of Moral Virtue”, Thomas Institute, Utrecht (Netherlands), 16-19 December 2015.....	383
Michał Zembrzuski	
The report of the symposium in honor of St. Thomas Aquinas on the anniversary of his death - 9 March 2016.....	389
Izabella Andrzejuk	
Thomism at the conference “Philosophical aspects of mysticism” - 15 April 2016.....	393
Artur Andrzejuk	
Phenomenologising Thomism of Antoni B. Stepień. Review: 1) A. B. Stepień, <i>Philosophical Studies and Sketches</i> , ed. A. Gut, vol. 1, Lublin 1999; 2) A. B. Stepień, <i>Philosophical Studies and Sketches</i> , ed. A. Gut, vol. 2, Lublin 2001; 3) A. B. Stepień, <i>Philosophical Studies and Sketches</i> , ed. R. Kryński, Vol. 3, Lublin 2015.....	397

Dawid Lipski Review: Thomas Aquinas, <i>Commentary on "The memory and remembering"</i> , transl. Michał Zembrzuski in <i>Opera philosophorum medii aevii. Textus et studia</i> , vol.13, Warsaw 2012.....	407
Artur Andrzejuk Review: Michał Zembrzuski, <i>From common sense to the memory and recollection. The concept of internal sense in the theory of knowledge of St. Thomas Aquinas</i> , Campidoglio, Warsaw 2015, pp. 324.....	411
Artur Andrzejuk Un « thomisme gay » du Père Oliva. Review: Adriano Oliva, <i>Amours. L'Église, les divorcés remariés, les couples homosexuels</i> , Paris 2015, pp. 166.	417
Artur Andrzejuk Review: Arkadiusz Gudaniec, <i>Paradox of selfless love. The study of philosophical anthropology in texts of St. Thomas Aquinas</i> , Lublin 2015.....	427
Artur Andrzejuk Review: Paweł Gondek, <i>Project of autonomous realistic philosophy. Mieczysław A. Krąpiec's and Stanisław Kaminsky's theory of being</i> , Lublin 2015, pp. 316..	433

Controversy and Discussions

A few words on consequent Thomism, its history and the major assumptions - Bożena Listkowska is interviewing Professor Mieczysław Gogacz.....	441
Piotr Moskal Some remarks on Izabella Andrzejuk's review of my book <i>Treaty on religion</i>	447
Izabella Andrzejuk The response of the remarks of Fr. prof. Piotr Moskal regarding the review of the book: <i>The Treatise on Religion</i>	455
Note about authors.....	463

Pedagogika Mieczysława Gogacza – propozycja realistycznego wychowania i wykształcenia na tle współczesnej pedagogiki zorientowanej idealistycznie

Słowa kluczowe: realizm, osoba, relacje osobowe, sprawności, wychowanie, kształcenie.

Mieczysław Gogacz w swoich tekstach poświęconych problematyce filozoficznych podstaw pedagogiki proponuje pedagogikę realistyczną, która skierowuje w stronę człowieka, w stronę prawdy i dobra oraz nawiązywania relacji osobowych. Prezentuje on przemyślenia o wychowaniu i kształceniu oraz zachęca do pogłębionej refleksji nad złożonym procesem edukacji młodzieży. Autor podkreśla, że wychowanie i kształcenie rzutują na postępowanie człowieka, na nawiązywanie relacji z innymi ludźmi, dlatego też istotne są dobre podstawy. Gogacz zwraca uwagę, że w procesie tym ważne jest przyjęcie odpowiedniego nurtu filozofii, z którego wypływać powinna odpowiednia koncepcja człowieka. Akcentuje on, że koncepcji wychowania może być wiele, mogą one wypływać zarówno z idealizmu, jak również z realizmu.

I. Pedagogika idealistyczna a pedagogika realistyczna

W swoich tekstach M. Gogacz podkreśla, że w kulturze zawsze tworzy się nurt realizmu i zarazem nurt idealizmu.

W nurcie realistycznym występują cztery zauważalne akcenty, mianowicie: sam realizm, metafizyka, wyjątko-

wość osób i wspaniałość Boga. Widoczne jest pierwszeństwo realnych bytów przed ujmującą je myślą. Natomiast w nurcie idealistycznym maleje rola osób i pierwsze stają się konstrukcje myślowe, takie jak: państwo, instytucje, technika, ideologia czy administracja¹. Zatem koncepcje wychowania i wykształcenia mogą kierować do wytworów, idei, pomijać osoby, zmierzać do perfekcjonizmu, do osiągania określonych celów lub kierować do osób, w stronę realnego człowieka. Tak rozumianą pedagogikę idealistyczną Gogacz wyklucza w wychowaniu i wykształceniu², uważa bowiem, że wspiera się ona na aksjologii, kieruje do wytworów, a nie do osób. Przyzwyczajają ponadto człowieka do wierności ideom, teoriom i tym samym przenosi go w świat sztucznych kompozycji myślnych³. Twierdzi też, że pedagogika idealistyczna nie przyzwyczajają człowieka do trwania w powiązaniach z ludźmi przez stałą życzliwość

i zaufanie⁴, dla niej najważniejsze są cele i idee. Zapomina o człowieku i wychowanie ogranicza do realizowania wzorów i modeli, które nie przystają do świata realnego⁵. Gogacz, krytykując pedagogikę idealistyczną uważa, że jest ona źródłem błędów w wychowaniu, które prowadzi do perfekcjonizmu⁶, do utożsamienia wychowania z procesem liniowo uporządkowanym, który ma zmierzać do określonego celu. Zwraca on uwagę, że aktualne kształcenie ogólne i podstawowe niestety skłania się ku pedagogice idealistycznej, a wychowanie nastawione jest na cel, a nie na skutek. Celem tym staje się realizowanie poglądu, idei, wzoru czy modelu, który zawsze jest ogólny i odległy, przez co nieosiągalny. W pedagogice zorientowanej idealistycznie zauważalny jest nawyk pomijania osób i rzeczywistości na rzecz teorii i poglądów. W kształceniu przeważa matematyka i logika, które uczą myślenia zbiorami i całościami⁷, a nie

¹ Zob. M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki. Wykłady bydgoskie*, Warszawa 1997 s. 55-56.

² M. Gogacz surowo ocenia pedagogikę ideałów między innymi w książce pod tytułem: *Człowiek i jego relacje. (Materiały do filozofii człowieka)*, Warszawa 1985, s. 85.

³ O pedagogice zorientowanej idealistycznie M. Gogacz pisze: „Pedagogika idealistyczna, kierując ludzi do ideałów, przestaje różnić się od światopoglądów i ideologii. Kierując właśnie do ideałów i wzorów, nie kieruje do osób. Wtedy ideał nawet miłości, wiary czy nadziei nie ułatwia spotkania się z ludźmi. Wyznacza tylko nigdy nie spełnione dążenia”. Zob. M. Gogacz, *Człowiek i jego relacje*, dz. cyt., s. 85.

⁴ Jak pisze M. Gogacz: „Pedagogika idealistyczna oparta na aksjologii przenosi człowieka w świat sztucznych kompozycji myślnych. Sytuuje w ideologiach i technice, które czyni głównym celem działań człowieka”. M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogik*, dz. cyt., s. 50.

⁵ Jak pisze M. Gogacz: „Aksjologia kieruje do pojęć, nazywanych wartościami, to znaczy do pojęć, które ktoś ceni. W tych więc pojęciach pedagogika idealistyczna szuka podstaw programu wychowania i wykształcenia. Pedagogika realistyczna dotyczy każdego jednostkowego człowieka. Pedagogika idealistyczna, zgodnie z ogólną strukturą pojęć, kieruje do modelu człowieka”. Zob. M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 44.

⁶ Perfekcjonizm polega w wychowaniu na kierowaniu wychowanka do celu, idei, a nie do osób.

⁷ O dominacji nauk matematycznych i skutkach tej dominacji M. Gogacz pisze następująco: „(...) matematyka, a nawet logika, nie rozwijają myślenia sytuującego nas w rzeczywistości, ponieważ przyzwyczajają do myślenia zakresami, całościami, w których rozważa się tylko miejsce części. Nie chodzi o to, aby w procesie nauczania uniwersyteckiego przekazywać studentowi wyłącznie jakąś ilość twierdzeń, gdyż i bez profesora może on się ich nauczyć w bibliotece. Chodzi właśnie

jednostkowymi bytami⁸. Apeluje, by w szkole zmienić młodym ludziom myślenie z idealistycznego na realistyczne, wrócić do nauczania realizmu, wpoić młodzieży między innymi wiązanie wolności z prawdą oraz zwrócić uwagę, że „(...) współczesność nie polega na chronologii twierdzeń, lecz na wierności realnie istniejącym bytom”⁹. W miejsce pedagogiki idealistycznej Gogacz proponuje pedagogikę, która sytuuje wśród bytów, w świecie osób, a nie wytworów i zabiega o rozwijanie i podtrzymywanie relacji osobowych. Jest to zarazem realistyczne wychowanie i wykształcenie i tym samym pedagogika realistyczna. Podstawę tak rozumianej pedagogiki stanowią takie dyscypliny, jak: realistyczna filozofia bytu i człowieka oraz realistyczna etyka¹⁰. Wychowanie,

zdaniem Gogacza, dotyczy całego człowieka i z uwagi na to, kieruje do problemu człowieka oraz skłania do posłuszenia się wiedzą o nim¹¹. W konsekwencji oznacza to, że dobre wychowanie i wykształcenie człowieka jest możliwe, kiedy mamy wiedzę o istocie człowieka¹² i o tym, co ma w nim podlegać usprawnieniu, doskonaleniu¹³ i jakie czynniki mogą mieć wpływ na prawidłowy jego rozwój. Ponadto należy wiedzieć, ku jakim podstawom należy człowieka usprawniać, jakie zachowania ma człowiek realizować w swoim życiu¹⁴. Gogacz zwraca uwagę, że punktem wyjścia budowania pedagogiki zawsze, czy tego chcemy czy też nie, będzie jakieś rozumienie człowieka oraz jakaś koncepcja moralności. W związku z tym trzeba znać podmiot wycho-

o zaktywizowanie myślenia studenta, aby potrafił odróżnić teorię od przedmiotu, ujętego w tej teorii, a przede wszystkim, aby umiał odróżnić wytwory od realnego bytowania, które jest początkiem wszelkiej wiedzy. Aby tę sprawność uzyskać, student musi wnikać w myślenie swego profesora. Tylko wtedy ożywia się i usamodzielnia myślenie ucznia, gdy wspólnie – profesor i student – poszukują prawdy”. Zob. M. Gogacz, *Kościół moim domem*, Warszawa 1999, s. 73.

⁸ Szerzej na temat potrzeby myślenia zorientowanego realistycznie M. Gogacz pisze: „Zarzucam kulturze i zarazem wielu ludziom myślącym, że nie korygują swego myślenia, że nie czynią go rozumieniem realnie istniejących bytów jednostkowych, lecz że ujmują te byty tylko w ich celach i zadaniach, w wyznaczonych swym myśleniem postulatach nie sprawdzając, czy wynikają one z tego, kim jest człowiek. Dają przewagę raczej wartościującemu myśleniu o człowieku niż faktowi istnienia człowieka. I te wartości biorą raczej z dominującej kulturze aksjologii niż z konsekwencji rozumienia człowieka”. Zob. M. Gogacz, *Człowiek i jego relacje*, dz. cyt., s. 103-104.

⁹ M. Gogacz, *Kościół moim domem*, dz. cyt., s. 130.

¹⁰ Gogacz wskazuje na rolę filozofii bytu w etyce i pedagogice, na rolę metafizyki realistycznej oraz uzasadnia oparcie etyki i pedagogiki na teorii osoby w: M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 68-74.

¹¹ Określając dokładniej rolę filozofii człowieka i etyki w pedagogice Gogacz pisze: „wychowanie (...) wymaga uważnego korzystania z antropologii filozoficznej, ponadto korzystania z filozofii bytu, w której określa się prawdę i dobro jako przejawy istnienia bytu. Filozofia człowieka i filozofia bytu kierują do etyki, która określa zasady wyboru działań chroniących prawdę i dobro. Te trzy dziedziny pomogą w wyborze czynności, które utrwalają więź człowieka z prawdą i dobrem”. Zob. M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 61.

¹² Naprowadza na to metafizyka, która identyfikuje to, co podstawowe i pierwsze w samej rzeczywistości. Jest nauką o strukturze realnie istniejącego bytu.

¹³ Wskazuje na to antropologia, która określa podmiot działań wychowawczych.

¹⁴ Wskazuje na to etyka, która określa cele wychowania, określając to, do czego wychowujemy.

wania, którym jest człowiek, a także uświadomić sobie cel tego wychowania, czyli wiedzieć, dlaczego wychowujemy człowieka. Sam proponuje, by rozumienie człowieka oprzeć na filozofii realistycznej, a celem wychowania i kształcenia uczynić metanoię, czyli taką przemianę jego myślenia i działania, która prowadziłaby do utrwalenia jego relacji z prawdą i dobrem.

Dalej Gogacz wskazuje, że wychowaniu i kształceniu podlega zarówno intelektualność, jak i cielesność człowieka, że człowiek jako byt duchowo-cielesny powinien być wychowywany i kształcony wszechstronnie, integralnie, czyli zgodnie ze swoją strukturą bytową. Integralność wychowania rozumie jako swoistą harmonię władz, sprawności i czynów człowieka, akcentując zarazem, że wychowanie i kształcenie powinny polegać na usprawnianiu intelektu, woli i uczuć człowieka. Powinny też prowa-

dzić do harmonii człowieka, do rozwoju jego osobowości, do mądrości, uzyskania wewnętrznej integracji, swoistego ładu działania, do stawania się osobą rozumną i wolną, mądrą i szlachetną¹⁵. Zdaniem Gogacza pierwsze elementy strukturalne człowieka stanowią punkt wyjścia jego kształcenia i wychowywania. Należy zatem najpierw wskazać na istnienie (jako przyczynę realności) oraz na istotę, na rozumną duszę i materię, które podmiotują i współstanowią ciało razem z przypadłościami fizycznymi. To z kolei pociąga za sobą konieczność zwrócenia uwagi na własności transcendentale (realność, jedność, odrębność, prawdę, dobro i piękno) człowieka¹⁶, które są podstawą realnych relacji istnieniowych oraz na władze duszy (intelekt i wolę), które podmiotują poznanie i pożądanie zmysłowe. Wszystko to oznacza, że wychowując i kształcąc nie można pomijać filozofii bytu¹⁷ i filozofii

¹⁵ Według Gogacza „Młodzi ludzie, by rozwijać się prawidłowo i wносить w społeczeństwo swoje przymioty moralne, powinni zdobywać przede wszystkim intelektualną cnotę wiedzy pozwalającą rozpoznać cele, których osiągnięcie rozwija w nich moralną sprawność skupienia, sprawność szczerości, lub wprost pokory wyrażającej się w przyjmowaniu tego, co mądre i szlachetne, sprawność roztropnego zaufania, sprawność męstwa pozwalającą na korzyść prawdy przeciwstawić się modzie i nadmiernej oryginalności, sprawność podjęcia tego, co trudne i uzyskiwane w długotrwałym wysiłku, sprawność, więcej pracowitości, wewnętrznej pogody, wrażliwości na cierpienie innych, zagubienie, lęk, trudności światopoglądowe, religijne, sprawność poważnego traktowania siebie i innych, jako czegoś dobrego i pięknego”. Zob. M. Gogacz, *Szkice o kulturze*, Kraków-Warszawa/Struga 1985, s. 71.

¹⁶ Dokładniej o metafizyce proponowanej przez Gogacza można przeczytać w: M. Gogacz, *Elementarz metafizyki*, Suwałki 1996. Gogacz zwraca tam uwagę na człowieka jako osobę, będące realnym, samodzielnym, odrębnym, niepowtarzalnym, jednostkowym bytem rozumnym.

¹⁷ Wskazując na szczególną rolę metafizyki realistycznej, Gogacz podkreśla: „Dla dobra człowieka nie można pominąć realistycznej metafizyki bytu. Ta metafizyka jest podstawą realistycznej filozofii człowieka, teorii poznania i etyki, z kolei filozofii osoby i realistycznej pedagogiki. Nie można pominąć myśli Arystotelesa i Tomasza z Akwinu. (...) realistyczna filozofia bytu jest wskazywaniem na udostępniające się w poznaniu, lecz zawarte w realnym bycie jednostkowym i stanowiące go pierwsze elementy strukturalne, które zarazem przez swe powiązania jawią się intelektowi, jako przyczyny i skutki. Realność naprowadza na istnienie bytu. Cechy fizyczne wskazują na materię, zawarta obok formy w istocie bytu jednostkowego. Poznajemy też przejawy istnienia oraz niematerialne i materialne przypadłości istoty. Prowadzi to do rozpoznania istnieniowych i istotowych relacji oraz współnot osób”. Zob. M. Gogacz, *Osoba z zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 72-73.

człowieka¹⁸, nie można również pomijać etyki, która skupia się na postępowaniu człowieka oraz bada jego działania. Według niego te trzy dziedziny powinny

wyznaczać cel i zasady prawidłowego wychowania i wykształcenia człowieka oraz wspomagać pedagogikę¹⁹.

2. Określenie wychowania i wykształcenia oraz jego skutków

W tekstach poświęconych problematyce pedagogicznej M. Gogacz przedstawia kilka definicji wychowania. Jednym z określeń wychowania jest ukazanie go jako sumy czynności wychowawcy składających wychowanka, by nawiązywał on właściwe relacje²⁰ z tym, co prawdziwe i dobre. Według niego wychowanie powinno powodować, by człowiek kierował się w swoim życiu do tego, co słuszne, dobre, właściwe i prawdziwe²¹. Na początku czyni to za wychowanka wychowawca, to on jest nauczycielem, mistrzem i przewodnikiem, który wskazuje drogę do prawdy i dobra. Wynika

z tego, że podstawą prawidłowego wychowania i wykształcenia jest odpowiedzialny, mądry i prawy nauczyciel, który wspomaga ucznia²². Gogacz wskazuje, że wychowywać mogą tylko osoby, nie instytucje czy ideologie, uważa, że tylko one mogą decydować o wychowaniu i kształceniu. Autor określa także wychowanie jako oddziaływanie wychowawcy na wychowanka, skłanianie do nawiązywania przez człowieka relacji z tym, co prawdziwe i dobre²³. Podkreśla tym samym, że głównym pryncypium wychowania jest osoba wychowująca i zarazem osoba wychowanka²⁴. Tym sa-

¹⁸ Charakteryzując dominujące nurty we współczesnej pedagogice, Gogacz pisze: „1) Współczesna pedagogika nie opiera się na teorii człowieka, trzeba więc przywrócić jej więź z antropologią człowieka. 2) Współczesna pedagogika wiąże się z błędną teorią człowieka, którą trzeba porzucić. Błędna teoria człowieka jest zawsze osadzona w idealistycznym nurcie filozofii. 3) Trzeba oprzeć pedagogikę na teorii człowieka, zgodnej z jego bytową strukturą. Tę zgodność zapewnia realistyczny nurt filozofii”. Zob. M. Gogacz, *Podstawy wychowania*, Niepokalanów 1993, s. 6.

¹⁹ Zob. M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt.

²⁰ Zob. M. Gogacz, *Podstawy wychowania*, dz. cyt., s. 16.

²¹ Jak pisze Krzysztof Kalka wierność prawdzie powinna być źródłem działań nauczyciela. „Prawda jest i musi być jednym, najważniejszym i dominującym celem nauczania. Właśnie to, co prawdziwe jest zawsze aktualne, wyprzedzające nowoczesne, modne, faktycznie użyteczne, gdyż aktualizuje ono w człowieku to, co typowo ludzkie, czyli jego rozumność”. K. Kalka, *Wychowanie i kształcenie w antropologii filozoficznej i pedagogice*, Warszawa 1998, s. 49.

²² Podejmując problematykę związaną z rolą wychowawców w procesie wychowania, Gogacz podkreśla, że odnosząc się do wychowawców uczymy się od nich wyboru prawdy i dobra, gdy sami są wierni prawdzie i dobru. To od nich młody człowiek uczy się posługiwania mądrością oraz nawiązywania relacji osobowych. Nauczyciel jest pewnego rodzaju wzorem dla uczniów, dlatego też spoczywa na nim duża odpowiedzialność. Zobowiązany jest nie tylko do posiadania pewnych kwalifikacji zawodowych, ale także wiedzy o człowieku, umiejętności rozpoznawania prawdy i dobra oraz zafascynowania nią wychowanka. Gogacz podkreśla, że charakter i skuteczność pedagogiki zależy od tego, co wychowawca wie o człowieku i pryncypiach wyboru relacji z prawdą i dobru.

²³ Zob. M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 15-19.

mym Gogacz akcentuje znaczącą rolę relacji osobowych, doniosłość więzi z osobami. Określa wychowanie również jako powodowanie i utrwalanie więzi osobowych łączących osoby, czyli więzi miłości, wiary i nadziei²⁵. W ten sposób Gogacz zwraca uwagę, że wychowanie jest zespołem nieustannie podejmowanych czynności, które utrwalają więź człowieka z prawdą i dobrem. W tym określeniu wskazuje on, że wychowanie jawi się jako relacja, (więź), która odnosi człowieka do tego, co prawdziwe i dobre²⁶. Podkreśla, że tę relację wyznacza i utrwała zespół czynności, podejmowanych przez osobę, która się wychowuje. W ten sposób ujmuje wychowanie z pozycji osiągniętego celu, a więc osoby już wychowanej. Jak się jednak wydaje, dla Gogacza bardziej prawidłowym ujęciem wychowania będzie określanie go od strony jego skutków, ponieważ cel jest tylko pewnym pomysłem, ideą utrwalenia relacji z prawdą

i dobrem²⁷. Zatem wychowanie z pozycji skutku to inaczej utrwalenie relacji do wszystkiego, co prawdziwe i dobre²⁸. To ujęcie jednak jest przez niego uzupełnione właśnie wskazaniem na to, że wychowanie powinno powodować zmianę relacji, porzucenie przez człowieka tego, co złe i fałszywe i zatrzymanie się przy prawdzie i dobru²⁹. Zdaniem Gogacza więź człowieka z prawdą i dobrem, jako kierowanie się do nich i kierowanie się nimi, wyzwala w człowieku umiejętność, nazywaną mądrością. Zatem wychowanie można także określić jako usprawnienie człowieka w mądrości³⁰, która powoduje stałe zatrzymanie się przy tym, co prawdziwe i dobre³¹. Należy zwrócić uwagę, że zagadnienie wierności prawdzie i dobru wskazuje również na wolność człowieka. Gogacz podkreśla, że człowiek jest podmiotem wszystkich podejmowanych czynności, a jego wolność polega na wierności prawdzie i dobru³².

²⁴ Na temat znaczenia osoby wychowawcy Gogacz pisze następująco: „Ta rola osób kochających, mądrych i prawych, kierujących się wiarą i cierpliwością, zarazem pokornych i umiejących wybierać, co nazywamy umartwieniem, osób wiernych sobie przez posłuszeństwo i ceniących nie rzeczy, lecz osoby dla ich godności, jako zdolnych do uzyskania mądrości. Ta i taka rola osób w wychowaniu jest charakterystyczna dla pedagogiki, która szuka swych antropologicznych podstaw”. Zob. M. Gogacz, *Podstawy wychowania*, dz. cyt., s. 83.

²⁵ M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 26.

²⁶ Gogacz wskazuje, że podmiotem tej relacji jest człowiek, który kieruje się do tego, z czym się wiąże, natomiast właściwym kresem tego skierowania jest dobro i prawda, na które reaguje w człowieku jego intelekt i wola. Podkreśla przy tym, że wychowanie kieruje do problemu człowieka, prawdy, dobra, intelektu i woli. Skłania do posłużenia się wiedzą o człowieku, do korzystania z antropologii filozoficznej, filozofii bytu i etyki.

²⁷ Warto podkreślić, że to podejście wyróżnia pedagogikę idealistyczną od realistycznej. W idealizmie bowiem wychowanie określa się przez cele i zadania, natomiast w realizmie przez realne skutki.

²⁸ M. Gogacz, *Wprowadzenie do etyki chronienia osób*, Warszawa 1995, s. 28.

²⁹ Zob. M. Gogacz, *Okruszyny*, Niepokalanów 1993, s. 118.

³⁰ Tamże, s. 119.

³¹ Jak pisze Gogacz: „(...) jest to umiejętność sprawnego rozpoznawania prawdy i zarazem rozpoznawania wywołanych przez tę prawdę dobrych skutków w człowieku”. M. Gogacz, *Podstawy wychowania*, dz. cyt., s. 21.

³² Jak pisze Gogacz: „Wolność (...) polega na tym, że jestem autorem swych działań i że wiąże się z tym, co prawdziwe i dobre. I sądzę, że tylko tak należy rozumieć wolność”. M. Gogacz, *Okruszyny*, dz. cyt., s. 102.

Człowiek prawidłowo wychowany i wykształcony potrafi, kierując się usprawnionym intelektem i wolą, prawidłowo wybierać, podejmować decyzje, chronić prawdę i dobro, nie podejmować relacji z tym, co złe i fałszywe, nawet wtedy, kiedy skłania go do tego atrakcyjność zachowań, pomijających prawdę i dobro³³. Odwołując się do tego, Gogacz wskazuje, że wychowanie jawi się również jako zespół czynności, które czynią człowieka osobą wolną, jest ujawnianiem się i wyrażaniem w nim wolności³⁴. Według niego wychowanie jest także utrwalaniem w człowieku jego wolności. Wychowanie, jego zdaniem, polega na nieustannym podejmowaniu czynności, zmierzających do usprawnienia w człowieku jego intelektu i woli, co sprowadza się do kontaktu z prawdą i dobrem. Wskazuje więc na wagę umiejętnego posługiwania się intelektem, na mądrość, powodującą zmianę relacji człowieka z tym, co fałszywe i złe, na relację z tym, co prawdziwe i dobre. Jak już było wspomniane, Gogacz akcentuje, że wychowanie polega na uzyskaniu wewnętrznej

integracji, swoistego ładu w działaniach³⁵. Ład ów uzyskuje się wtedy, kiedy działaniami wszystkich władz człowieka kieruje jego intelekt usprawniony w mądrości³⁶.

Podsumowując wszystkie elementy określające w pedagogice Gogacza istotę wychowania, można je określić jako zespół nieustannie podejmowanych czynności, które powodują zmianę relacji od fałszu do prawdy i od zła do dobra, po to, by pozostać w stałej więzi z prawdą i dobrem. Ta zmiana relacji usprawnia człowieka w mądrości i doskonali w nim wolność, można także stwierdzić, że wskazuje na dominującą w nim mądrość i wolność. Dominacja ta z kolei powoduje integrację osobowości człowieka, swoisty ład w jego działaniach dzięki temu, że wszystkimi działaniami kieruje intelekt, usprawniony w mądrości, oraz wola, przejawiająca prawość³⁷.

Wszystkie ujęcia istoty wychowania, proponowane przez Gogacza, można dla ułatwienia ująć w prostym schemacie:

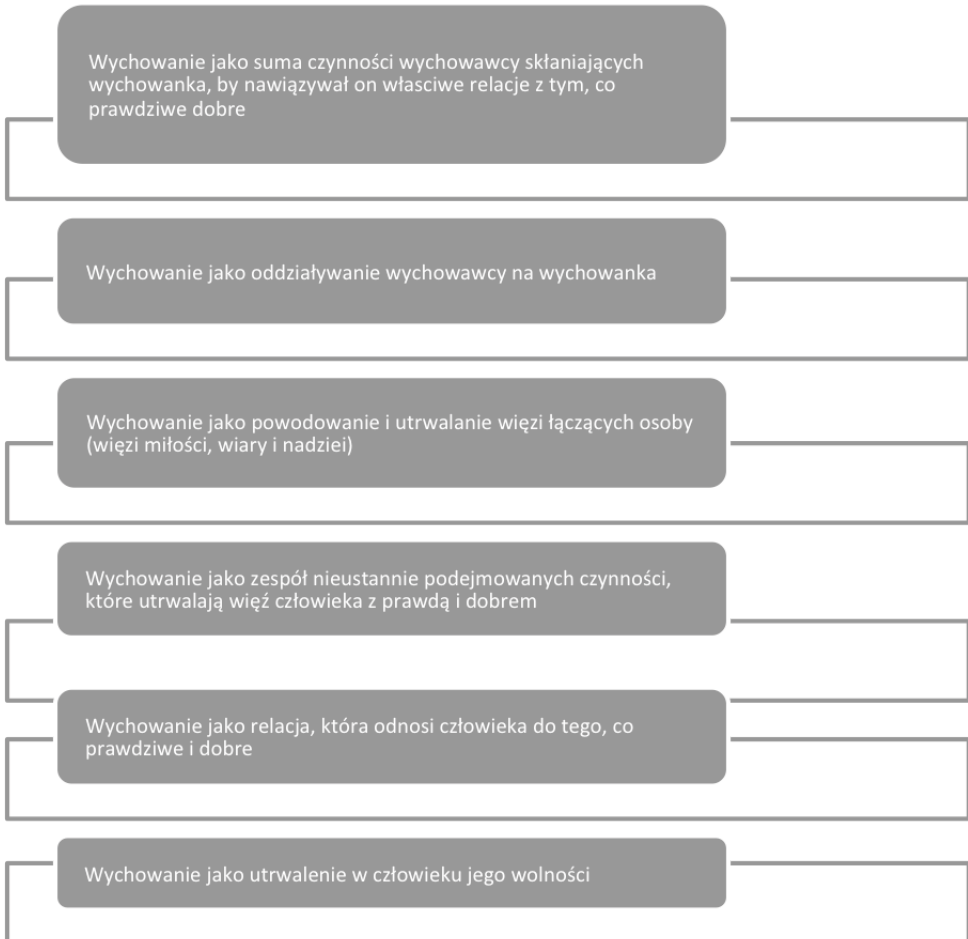
³³ Zob. M. Gogacz, *Wprowadzenie do etyki chronienia osób*, Warszawa 1995, s. 28-33.

³⁴ Zob. M. Gogacz, *Okruszyny*, dz. cyt., s. 119.

³⁵ Zob. M. Gogacz, *Wprowadzenie do etyki chronienia osób*, dz. cyt., s. 30.

³⁶ Jak pisze Gogacz: „Skutkiem wychowania jest wewnętrzna harmonia człowieka lub wewnętrzny ład, które polegają na podporządkowaniu woli intelektowi, a uczuć i emocjom temu, co ukazuje intelekt jako prawdziwe, a wola odbiera jako właściwe dla siebie dobro”. Zob. M. Gogacz, *Modlitwa i mistyka*, Kraków-Warszawa/Struga 1987, s. 127.

³⁷ Por. M. Gogacz, *Podstawy wychowania*, dz. cyt., s.19.



Schemat I. Definicje wychowania. Opracowanie własne.

Opisując wychowanie, Gogacz wskazuje, że wiąże się ono ściśle z wykształceniem³⁸, gdyż człowieka należy zarówno

wychowywać i kształcić³⁹, czyli usprawniać wszystkie władze człowieka (intelekt, wolę, władze zmysłowe). Jego zda-

³⁸ Warto zwrócić uwagę, że Gogacz, mimo iż w dużej mierze koncentruje się na zagadnieniu wychowania człowieka, nie wyklucza z tego procesu wykształcenia. Podkreśla, że wychowanie jest nierozzerwalnie związane z wykształceniem. Podobnie o związku wykształcenia z wychowaniem w pedagogice M. Gogacza pisze Artur Andrzejuk: „(...) pedagogikę profesora Gogacza stanowi zarówno wykształcenie, jak i wychowanie”. A. Andrzejuk, *Mieczysława Gogacza dochodzenie do pedagogiki*, w: M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 203.

³⁹ Na temat odróżnienia wychowania od wykształcenia Gogacz pisze następująco: „(...) dobrem wspólnym szkoły jest usprawnianie w wierności prawdzie i dobru, co w obszarze relacji osobowych jest wychowaniem, a w obszarze relacji poznania i postępowania jest wykształceniem. Krótko mówiąc dobrem wspólnym szkoły jest doskonalenie wychowania i wykształcenia”. Zob. M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 26.

niem nie można oderwać wychowania od wykształcenia ani też wychowywać woli bez wykształcenia i wychowania intelektu, gdyż działania woli zależą od zgodnych z prawdą informacji przekazywanych woli przez intelekt. Według niego jest to wymóg pedagogiki realistycznej. Wychowanie oderwane od wykształcenia głoszą nurty woluntarystyczne, natomiast realistyczny nurt pedagogiki głosi otoczenie opieką w człowieku zarówno jego intelektu, jak i woli, zarazem zharmonizowanych z intelektem i wolą działań poznawczych oraz pożądawczych władz zmysłowych⁴⁰.

Odróżniając wychowanie od wykształcenia, Gogacz wskazuje, że:

-wykształcenie jest umiejętnością rozpoznawania tego, co prawdziwe i dobre;

-wykształcenie intelektu to usprawnienie człowieka w rozpoznawaniu pryncypiów współstanowiących byty;

-wykształcenie woli to nauczenie jej wyboru dobra wskazanego przez intelekt;

-wykształcenie uczuć to nabycie przez nie wrażliwości na piękno;

-wychowanie jest sumą czynności, które powodują wiązanie się człowieka z prawdą i dobrem;

-wychowanie intelektu to usprawnianie go w umiłowaniu prawdy i trwaniu przy tym, co słuszne;

-wychowanie woli polega na wierności nie tyle temu, co intelekt rozpoznał jako prawdę i ukazał to woli jako dobro, ile raczej temu, przy czym trwa intelekt i ukazuje jako wywołujące dobre skutki;

-wychowanie uczuć to wyćwiczenie ich w podleganiu intelektowi i woli.

W swoim ujęciu Gogacz podkreśla, że wychowanie i wykształcenie powinno prowadzić do usprawniania w człowieku jego intelektu, woli, uczuć i emocji, by odpowiednio reagowały. Właściwie wychować i wykształcić intelekt i wolę oznacza według niego udoskonalić, usprawnić, wyćwiczyć w taki sposób, by intelekt umiał rozpoznawać prawdę a wola otwierała się na dobro. Jednak: „Nie na każdą prawdę i nie na każde dobro, lecz na tę prawdę, która wywołuje w nas skutki dobre. Nie na każdy więc napój, lecz na zdrowy. Nie na każdą wiedzę, lecz na tę, która jest prawdziwa. Nie na zło, lecz na dobro”⁴¹. Wydaje się, że owe usprawnianie lub raczej udoskonalanie, powinno przebiegać w takim kierunku, by władze człowieka⁴² łatwiej wykonywały swe działania i czynności, z mniejszym trudem, z większą pewnością, trafnością i skutecznością. Jak podkreśla Gogacz, w przypadku intelektu istotne jest, by uzyskać sprawność mądrości⁴³, a w przypadku woli jej prawość⁴⁴. W konsekwen-

⁴⁰ Tamże, s. 34.

⁴¹ Tamże, s. 18.

⁴² Mowa jest tu o intelekcie, woli i uczuciach, zmysły nie nabywają sprawności.

⁴³ Gogacz podkreśla, że intelekt wręcz musi dojść do sprawności mądrości, gdyż: „bez mądrości nie pokieruje działaniem ludzkim właściwie. Mądrość bowiem jest orientacją w całej rzeczywistości we wszystkich jej powiązaniach i prawdach”. M. Gogacz, *Obrona intelektu*, Warszawa 1969, s. 162.

⁴⁴ Wola, kierując się informacją intelektu usprawnionego w mądrości, w tym co realne, może nabyć umiejętność prawości, stałego otwierania się na dobro. Codzienną postacią tej prawości jest uczciwość człowieka. Oznacza to, że możemy ufać decyzjom osób wiernym dobru. Jak podkreśla Gogacz: „Uczciwość jest zawsze stosowaniem sprawiedliwości i prawa. Sprawiedliwość polega na

cji takie wychowanie decydować będzie o właściwym poznaniu, działaniu (postępowaniu) człowieka⁴⁵. Według Gogacza wychowany człowiek potrafi wybrać to, co dobre i prawdziwe, rezygnując ze zła bądź z fałszu. Może też odrzucić relacje z tym, co dla niego niekorzystne, a nawiązać z tym, co prawdziwe i dobre, słuszne i właściwe⁴⁶. Autor zwraca uwagę, że pod wpływem usprawnionych władz człowiek podlega metanoi, swoistej przemianie, w wyniku której zaczyna on zmieniać swoje myślenie, nabywać zdolności trwania przy prawdzie i co za tym idzie, również swoje postępowanie, polegające na łączeniu skierowania do prawdy ze skierowaniem do dobra⁴⁷. Taka postawa owocuje w życiu wewnętrznym prawością myślenia i de-

cyzji⁴⁸, otwartością na przyjęcie tego, co słuszniejsze, prawdziwsze, szlachetniejsze i lepsze⁴⁹. Wychowany człowiek może inaczej zacząć „odczytywać” otaczającą go rzeczywistość, jest w stanie nabrać pewnego dystansu do wytworów kultury, rzeczy, skierować się w stronę osób, w stronę prawdy i dobra⁵⁰. Ma zdolność przyjmowania czyjejś rady i wiedzy, potrafi bardziej cenić osoby ze względu na ich godność. Można zatem stwierdzić, że prawidłowe wychowanie i wykształcenie jest świadectwem uzyskania dojrzałej postawy człowieka⁵¹. Aby zaprezentować pełniej skutki prawidłowego wychowania i wykształcenia człowieka, znów można posłużyć się prostym schematem, ujmującym je wszystkie jednocześnie:

przestrzeganiu wszystkich uprawnień osoby. Jest więc sposobem tworzenia ładu społecznego. Prawo wskazuje na szczegółowe zadania człowieka i na cele, które prowadzą do stałej wierności prawdzie i dobru”. M. Gogacz, *Okruszyny*, dz. cyt., s. 122.

⁴⁵ Warto zaznaczyć, że Gogacz podkreśla, iż zasadą jak i celem wychowania powinna być mądrość, która pozwala człowiekowi orientować się w rzeczywistości i działać, postępować właściwie. Pisze, że intelekt musi dojść do sprawności mądrości, ponieważ bez mądrości nie pokieruje działaniem ludzkim właściwie.

⁴⁶ Takie działania człowieka świadczą o wewnętrznej harmonii i ładzie, które z kolei A. Andrzejuk charakteryzuje następująco: „(...) na podporządkowaniu woli intelektowi, a uczuć i emocji temu, co wskazuje intelekt jako prawdziwe, a wola odbiera jako właściwe dla siebie dobro”. Zob. A. Andrzejuk, *Człowiek i dobro*, Warszawa 2002, s. 72.

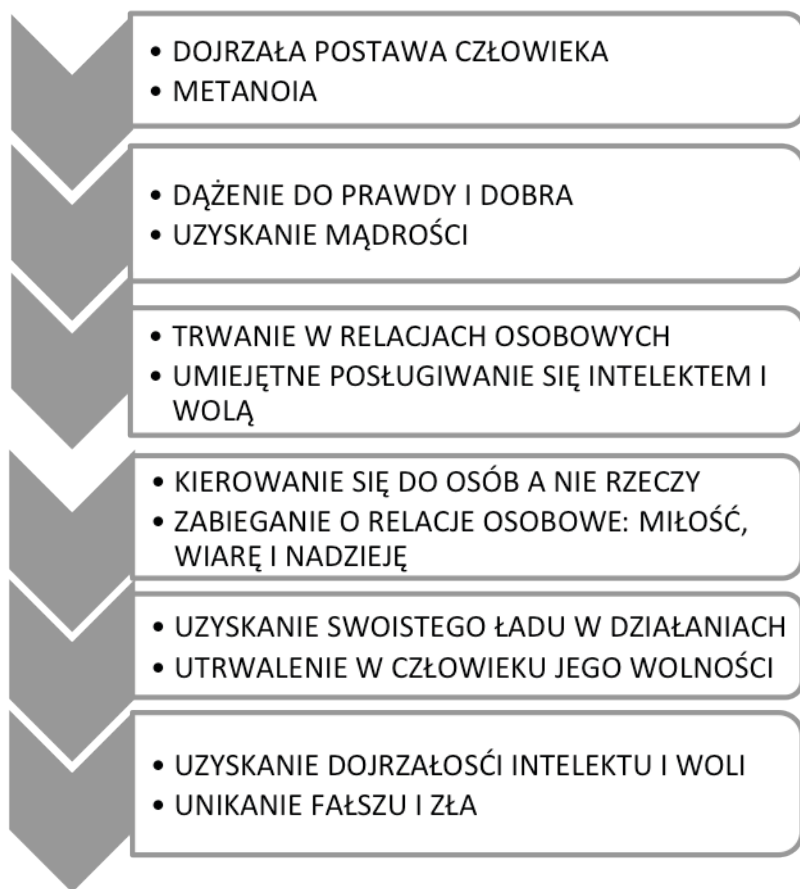
⁴⁷ M. Gogacz, *Szkice o kulturze*, dz. cyt., s. 143.

⁴⁸ M. Gogacz, *Elementarz metafizyki*, Suwałki, 1996, s.128.

⁴⁹ M. Gogacz, *Człowiek i jego relacje* dz.cyt, s. 17.

⁵⁰ To oderwanie się od rzeczy i skierowanie się w stronę osób wprowadza człowieka w humanizm, który, jak pisze M. Gogacz: „(...) jest właśnie chronieniem istnienia osób, prawdy i dobra, miłości i wiary, które są relacjami, wspartymi na istnieniu w prawdzie i dobru”. M. Gogacz, *Modlitwa i mistyka*, Kraków-Warszawa/Struga 1987, s. 131.

⁵¹ Gogacz twierdzi, że dojrzałe postawy człowieka mają odzwierciedlenie w wierności prawdzie i dobru jako mądrości, w prawości sumienia oraz trwaniu w relacjach osobowych. Zob. M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 97-98.



Schemat 2. Skutki prawidłowego wychowania i wykształcenia. Opracowanie własne.

Z zaprezentowanego schematu widać wyraźnie, że wszelkie usprawnienia władz człowieka mają służyć nawiązaniu i utrwalaniu relacji osobowych,

gdyż to osoby są właściwym środowiskiem człowieka, w którym może on się kształcić i wychowywać.

3. Zasady wychowywania i kształcenia w ujęciu Mieczysława Gogacza

Pedagogika w poglądach Gogacza jawi się jako teoria zasad wychowania, która wskazuje, jak oddziaływać na człowieka, żeby nawiązywał relacje z prawdą i do-

brem. Wyróżnia on pedagogikę ogólną i pedagogikę szczegółową, zwracając zarazem uwagę, że każda z nich ma zasady kierujące wyborem działań kształcących

i wychowujących osoby. Wskazując na zasady tym samym podkreśla, że wychowanie i kształcenie należy chronić przed dowolnością i przypadkowym wyborem czynności wychowujących. Według niego trzeba podejmować określone czynności, by w konsekwencji wychowanie

prowadziło do uzyskania zarazem wierności prawdzie i dobru oraz mądrości i wolności. Gogacz podkreśla, że wychowanie nie może być nieprzemyślane. Proponuje on kilka określonych zasad wychowania i wykształcenia.

3.1. Pryncypia (zasady) wychowania i wykształcenia w pedagogice ogólnej

W pedagogice ogólnej Gogacz wskazuje na zasady wyboru czynności, które usprawniają intelekt i wolę w wierności prawdzie i dobru, są nimi ostatecznie określone usprawnienia w postaci mądrości, wiary i cierpliwości.

a. Mądrość skłania człowieka do wiązania się z tym, co prawdziwe i dobre, jest kierowaniem się prawdą i dobrem. Gogacz wskazuje, że mądrości nie może zabraknąć w pedagogice, że jest ona zarówno celem wychowania, jak i zasadą tego wychowania⁵². Jest ona sprawnością nabytą przez człowieka, która wskazuje na dojrzałość jego intelektu i woli i przejawia się w wierności prawdzie i dobru⁵³. Ponieważ prawda i dobro są przejawami istnienia każdego bytu, mądrość kieruje do istnienia bytów i do relacji istnieniowych, głównie do relacji

osobowych. Wyzwała ona przez realność osobową relację miłości, która w postaci życzliwości i przyjaźni powinna łączyć wychowawcę z wychowankiem, kieruje również człowieka do wiary i nadziei. Gogacz zwraca uwagę, że w momencie, gdy młody człowiek nie umie jeszcze rozpoznać i uznać prawdy i dobra, pomaga mu w tym wychowawca. Píše on: „Odnosząc się do wychowawców jako osób uczymy się od nich wyboru prawdy i dobra, gdy są wierni prawdzie i dobru. Od nich więc uczymy się posługiwania mądrością⁵⁴. Gogacz tym samym wskazuje, że mądrości nie uczą zatem instytucje, teorie ani programy, lecz człowiek mądry i dobry⁵⁵. Zasada mądrości kieruje do osób i do trwania z nimi w realnych powiązaniach przez miłość, wiarę i nadzieję⁵⁶.

⁵² Zob. M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 18.

⁵³ Za M. Gogaczem można przytoczyć dokładniejsze i pełniejsze określenie mądrości: „Jest to umiejętność sprawnego rozpoznawania prawdy i zarazem rozpoznawania wywołanych przez tę prawdę dobrych skutków w człowieku. Ta umiejętność wskazuje na sprawne posługiwanie się przez nas intelektem i wolą w tym znaczeniu, że stajemy się wierni prawdzie i dobru. Ta wierność z kolei wskazuje, że współpraca w nas intelektu i woli dokonuje się na poziomie mądrości. Mądrość staje się w nas wewnętrznym powodem zabiegania o trwanie więzi człowieka z prawdą i dobrem”. M. Gogacz, *Podstawy wychowania*, dz. cyt., s. 18.

⁵⁴ M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 21.

⁵⁵ Zob. M. Gogacz, *Człowiek i jego relacje*, dz. cyt., s. 110.

⁵⁶ M. Gogacz, *Podstawy wychowania*, dz. cyt., s. 34.

b. W wychowaniu obok mądrości nie może zabraknąć również wzajemnego zaufania⁵⁷, które ma postać wiary. Wiara jest relacją osobową, która buduje się na własności prawdy. Prawda oznacza w bycie jego dostępność dla innych⁵⁸. Dostępność ta powoduje, że dwie osoby otwierają się na siebie i udostępniają się sobie nawzajem⁵⁹, co prowadzi w konsekwencji do otwartości i wzajemnego zaufania. Warto zwrócić uwagę, że w procesie wychowania i nauczania zaufanie jest niezwykle istotne, może ono bowiem wykluczać z tego procesu element tresury i czynić go przyuczaniem do wierności prawdzie i dobru⁶⁰. Wiara polega nie tylko na wzajemnym zaufaniu, lecz jest ona również wzajemnym przekazywaniem sobie prawdy, która, jak pisze Gogacz: „(...) polega na

wykluczeniu kłamstwa z wszelkich informacji, jakie podajemy. Jest po prostu mówieniem prawdy”⁶¹. Z ujęć Gogacza wynika, że to mówienie prawdy oraz zaufanie powinny być podstawą kształcenia, nabywania wiedzy i uprawiania nauki. Bez prawdy bowiem niemożliwe jest uzyskanie mądrości⁶², natomiast bez zaufania nie pojawi się życzliwość, która stanowi niezbędne środowisko zarówno kształcenia, jak i wychowywania⁶³. Podkreśla on też, że prawda powinna być celem i treścią nauczania, jedynym, najwyższym i dominującym celem szkoły⁶⁴ oraz wspólnym dobrem zarówno nauczającego jak i uczniów. Według Autora należy uwrażliwiać młodych ludzi na to, co prawdziwe, zwracać ich uwagę, że właśnie to, co prawdziwe, jest zawsze aktualne, wy-

⁵⁷ Gogacz zwraca uwagę, że: „Mamy źle funkcjonujące szkolnictwo. Nie uwzględnia ono w swoich programach autentycznych potrzeb ludzkich. Brakuje dobrych nauczycieli, tych z prawdziwego zdarzenia. Naszym czasem brakuje właśnie mistrzów, którzy – jak to było kiedyś – potrafili skupić wokół siebie tłumy uczniów, ludzi poszukujących prawdy i jej świadectwa w mądrych wykładach i w mądrym życiu mistrza. (...) Dzisiaj w ogóle załamał się autorytet nauczających. Uczniowie z reguły nie wierzą wykładowcom, nie tylko uniwersyteckim. Zaczyna się to w szkole średniej lub nawet już w podstawowej. Jest to głównie wina programów. Nie należało zawężać treści nauczania i unikać wielu tematów. Ludzie i tak się dowiedzą, że żył na przykład Tomasz z Akwinu, że był Homer i ciekawe średniowiecze. Nie trzeba było także wprowadzać ideologów tam, gdzie powinni być uczeni. Należy uczyć tych przedmiotów, które aktywizują myślenie. Według Gilsa myślenie aktywizuje nauka języka ojczystego: gramatyka, literatura, wiedza o języku ojczystym, a także łacina, historia filozofii i filozofia rzeczywistości”. M. Gogacz, *Kościół moim domem*, Warszawa 1999, s. 73.

⁵⁸ A. Andrzejuk, *Istnienie i istota*, Warszawa 2003, s. 54.

⁵⁹ Zob. M. Gogacz, *Elementarz metafizyki*, Suwałki 1996, s. 82.

⁶⁰ Zob. A. Andrzejuk, *Istnienie i istota*, Warszawa 2003, s. 54.

⁶¹ M. Gogacz, *Wprowadzenie do etyki chronienia osób*, Warszawa 1995, s. 86.

⁶² Jak pisze Gogacz: „W obszarze wiary jako udostępniania się sobie osób dokonuje się poznanie. Polega ono na wiązaniu się intelektu z prawdą. Bez relacji wiary nie można zetknąć się z prawdą i jej poznać, a tym samym dochodzić do mądrości”. M. Gogacz, *Podstawy wychowania*, dz. cyt., s. 28.

⁶³ Zob. A. Andrzejuk, *Zagadnienie kształcenia i wychowania obywateli w Europie Ojczyzn*, w: P. Bromski, *Europa Ojczyzn. Materiały z seminarium pt. Rola i znaczenie ojczyzn w zjednoczonej Europie*, Warszawa 2000, s. 41.

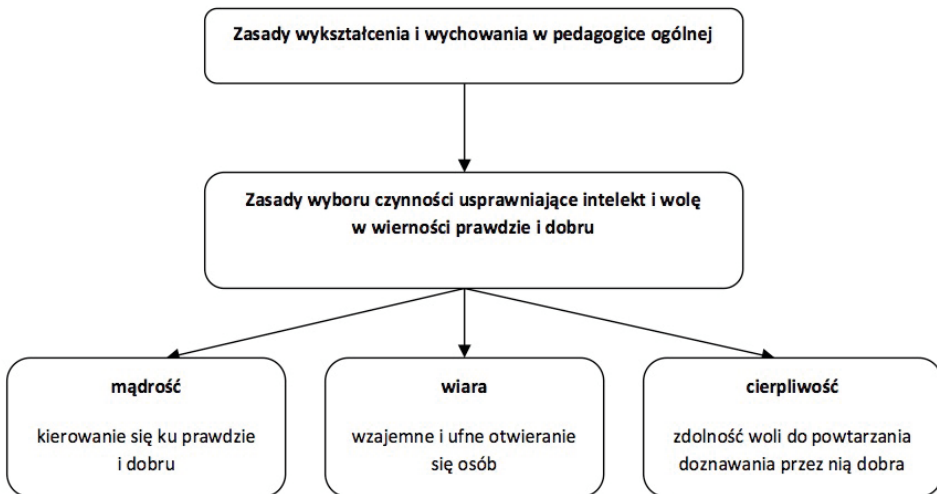
⁶⁴ Zob. M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 109.

przedzające, nowoczesne, modne i faktycznie użyteczne⁶⁵.

c. Trzecią zasadą wychowania, wymienianą przez Gogacza w pedagogice ogólnej, jest cierpliwość, która potrzebna jest zarówno wychowawcom, jak również uczniom. Można przyrównać ją do osobowej relacji nadziei, gdzie cierpliwość polega na oczekiwaniu dobra, na tym, że będzie nam dostępna, akceptowana i wybrana obecność drugiej osoby w całym jej istnieniu i istocie⁶⁶. Cierpliwość jest niezbędna w wychowaniu

i kształceniu obu osobom powiązanych tymi relacjami (zarówno uczniowi, jak i nauczycielowi)⁶⁷. Według niego obok zasady mądrości, wiary potrzebna jest zarazem cierpliwość jako sprawność woli, która musi wielokrotnie doznawać dobra, głównie osób, by utrwaliła się w człowieku relacja nadziei jako dążenie do trwania w miłości i w relacji wiary⁶⁸.

Wymienione pryncypia, funkcjonujące w ramach pedagogiki ogólnej znów można ująć w postaci następującego schematu:



Schemat 3. Zasady wychowania i kształcenia w pedagogice ogólnej. Opracowanie własne.

⁶⁵ Gogacz zwraca uwagę na to, że młodzi ludzie nie są wrażliwi na prawdę, trudnością w nauczaniu jest od lat kształtowane aksjologiczne myślenie uczniów. Skutkiem tego jest to, że uczniowie sprawdzają wszystko takimi wartościami jak użyteczność, moda, efekt artystyczny. Nie przemawia do nich trafność ujęcia, rozumowanie.

⁶⁶ Zob. M. Gogacz, *Elementarz metafizyki*, dz. cyt., s. 87-88.

⁶⁷ Zob. M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 19-20.

⁶⁸ Na temat nadziei M. Gogacz pisze następująco: „Nadzieja nie jest marzeniem o nieokreślonych, tylko obmyślonych celach. Jest realną sprawnością, a tym samym zasadą pedagogiki”, w: M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 48.

3.2. Pryncypia (zasady) wychowania i wykształcenia w pedagogice szczegółowej.

Zasady pedagogiki ogólnej nie są jedy-
nymi, jakie Gogacz wymienia w swoich
rozważaniach pedagogicznych. Obok
nich (czy może wraz z nimi) funkcyj-
ną również zasady w pedagogice szcze-
gółowej, które ułatwiają człowiekowi po-
mijanie w kulturze tego, co fałszywe lub
złe oraz przejmowanie z niej tego, co
prawdziwe i dobre. Zwraca on bowiem
uwagę, że wychowanie i wykształcenie
nie dzieją się w kulturowej próżni.
Wśród zasad pedagogiki szczegółowej
Gogacz wymienia pokorę, umartwienie,
posłuszeństwo i ubóstwo.

a. Pokora według niego polega na
wyrażeniu przez nas zgody na przyję-
cie prawdy i dobra od mądrego i prawe-
go wychowawcy. Posiadanie takiego
usprawienia świadczy o tym, że ma-
my świadomość swoich niedoskonałości
i wad, popełniamy błędy, dlatego warto
skorzystać z pomocy kogoś innego. Go-
gacz zwraca uwagę, że młody człowiek,
zanim nauczy się przejmowania z kul-
tury prawdy i dobra powinien wspoma-
gać się mądrym i prawym wychowawcą.
Akcentuje przy tym, że wobec nauczy-
ciela i wobec kultury powinien on przy-
jąć postawę zgody na ich prawdziwe i do-
bre propozycje⁶⁹ oraz postawę zgody na
wybór tego, co nie jest fałszem i złem⁷⁰.
Według Gogacza pokora jest zdolnością

przyjęcia czyjejś informacji i przez roz-
myślanie zobaczenie jej słuszności, by ją
z kolei jako prawdę kontemplować. Moż-
na określić ją także jako otwartość mło-
dych intelektów. Z pokorą związane jest
posłuszeństwo, którego podstawą jest
zaufanie do wychowawcy i kultury⁷¹.
„Posłuszeństwo jest umiejętnością zaufa-
nia prawdzie i dobru oraz osobom, któ-
re wychowują i uczą”⁷². Przez zaufanie
posłuszeństwo wiąże się z wiarą. Wiara
i zaufanie są bardzo istotne w wychowa-
niu i wykształceniu, gdyż dzięki nim
uczeń może wrastać w życie intelektu-
alne nauczyciela, przejmować jego rozu-
mowania, ukazujące dlaczego coś jest
prawdziwe. Uczeń musi też darzyć na-
uczającego zaufaniem, doznawać jego
troski, życzliwości, trwałej i niezawod-
nej przyjaźni. Zdaniem Gogacza warun-
kiem obdarowywania się prawdą jest
w uczniu zaufanie, a w nauczycielu życz-
liwość i wierna, nigdy nie zawadzająca
przyjaźń. Podkreśla on zarazem, że za-
sada posłuszeństwa „zgłasza (...) wymóg
stosowania w wychowaniu miłości, gdyż
tylko powiązanie osób przez miłość czy-
ni posłuszeństwo działaniem wnoszą-
cym radość”⁷³. Jednocześnie akcentuje on,
że oderwanie wychowania i wykształce-
nia od miłości wspiera się na stosowaniu
sankcji w postaci nagrody i kary. Posłu-

⁶⁹ Jest to postawa pokory.

⁷⁰ Jest to postawa umartwienia.

⁷¹ M. Gogacz o posłuszeństwie pisze następująco: „Jest manifestowaniem nadziei jako realnego dążenia do osób, które się kocha i którym się wierzy”. M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 167.

⁷² Tamże, s. 28.

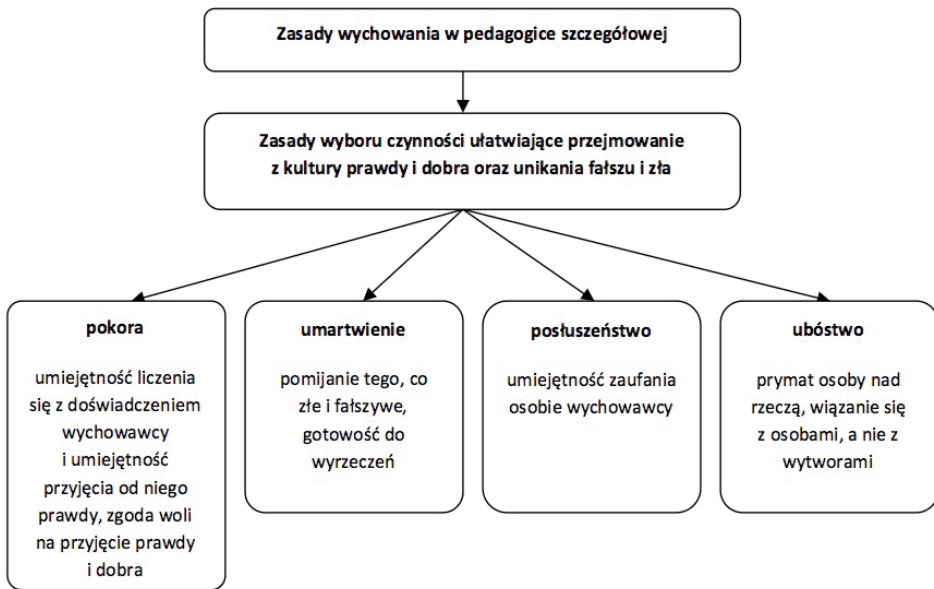
⁷³ Tamże, s. 36.

giwanie się zaś sankcją w wychowaniu jest przekreśleniem tego wychowania⁷⁴.

b. Kolejną zasadą w pedagogice szczegółowej jest umartwienie. Polega ono na pomijaniu fałszu i zła, można także stwierdzić, że jest zdolnością do podejmowania wyrzeczeń. Według Gogacza z zasadą tą wiąże się zasada ubóstwa, która polega na kierowaniu się bardziej do osób niż do rzeczy. Ubóstwo jest zatem wiernością bardziej osobom niż rzeczom. Jednak warto tu zaakcentować,

że nie polega ono na odrzuceniu rzeczy w dziedzinie fizycznej ani też na wykluczeniu erudycji z dziedziny intelektualnej. Należy podkreślić, że istotne wydaje się, by rzeczy służyły osobom, natomiast erudycja ukazywała usprawnienia intelektu i woli⁷⁵.

Zasady funkcjonujące w pedagogice szczegółowej możemy zobrazować podobnym schematem, jaki został zastosowany w przypadku zasad pedagogiki ogólnej:



Schemat 4. Zasady w pedagogice szczegółowej. Opracowanie własne.

Wyróżnione przez Gogacza zasady wychowania i kształcenia w pedagogice ogólnej i w pedagogice szczegółowej wskazują, że wychowanie nie jest mechaniczną czynnością, lecz skutkiem więzi z realnymi osobami i uczeniem się

od nich. O wychowaniu decydować mogą tylko osoby, zarówno osoba wychowująca, jak i osoba wychowanka. To osoby kochające, mądre i prawe, kierujące się wiarą i cierpliwością, zarazem pokorne oraz wierne sobie przez posłuszeń-

⁷⁴ Zob. M. Gogacz, *Podstawy wychowania*, dz. cyt., s. 30.

⁷⁵ Tamże, s. 30.

stwo, ceniące nie rzeczy, lecz przede wszystkim osoby, są głównym pryncypium wychowania. Zasady wychowania i wykształcenia nie mogą być tylko pojęciami, gdyż pojęcia jako wytworzone przez myśl modele lub wzory nie mogą powodować realnych skutków. W pedagogice te zasady muszą być realne, muszą doskonalić intelekt i wolę człowieka tak, by ich działania chroniły nasze trwanie w wyznaczonych przez przejawy istnienia relacjach osobowych. Zdaniem Gogacza pedagogika, a tym samym wychowanie i wykształcenie,

powinno prowadzić do realnych skutków, do przemiany myślenia i działania, do prawości myślenia i decyzji, nawiązywania relacji osobowych, do uzyskania dojrzałej postawy człowieka. Biorąc pod uwagę wyróżnione przez Gogacza zasady, można stwierdzić, że mogą one, jak pisze Artur Andrzejuk, rządzić: „(...) wychowaniem w każdych warunkach, w każdych czasach, pod każdą szerokością geograficzną. Są (...) niezależne od okoliczności, czasu i miejsca. Można powiedzieć, że zależą tylko od struktury bytu ludzkiego i od jego dobra”⁷⁶.

4. Warunki niezbędne w nabywaniu usprawnień intelektu i woli

Należy podkreślić, że pedagogika realistyczna Gogacza zachęca do uzyskiwania i stosowania mądrości, wiary, cierpliwości, pokory, posłuszeństwa, umartwiania i postawy ubóstwa jako odnoszenia się z czcią do osób. Pedagogika ta swoimi zasadami wychowuje i kształci ludzi jako osoby oraz dba również o warunki, w których te osoby mogą się usprawniać. Gogacz zwraca również uwagę, że w wychowaniu i kształceniu potrzebne są odpowiednie warunki do nabywania usprawnień intelektu i woli człowieka. Według niego pielęgnowanie wrodzonych skłonności człowieka ku temu, co dobre i szlachetne wymaga pomocy. Młodzi ludzie potrzebują tej pomocy ze strony zarówno rodziny i rodziców, jak i ze strony wychowawców i szkoły. W nauczaniu i kształceniu istot-

ne jest motywowanie, zachęcanie i wspieranie. Sprawności nie są wrodzone, trzeba je zdobywać, dlatego też należy czynić to nie na zasadzie nawyku, w sposób nieświadomy działając mechanicznie i odruchowo, lecz w sposób świadomy i umiętny. Poruszając ten temat, Gogacz podkreśla rolę nauczyciela jako wychowawcy, przewodnika i przyjaciela, eksponuje też nauczanie w świetle relacji osobowych, miłości, wiary i nadziei. Wskazuje również na więzi między nauczającymi a nauczonymi i stwierdza, że rozpoznawanie przez młodego człowieka prawdy i dobra może odbywać się jedynie w warunkach życzliwości, troski, zaufania i przyjaźni. Rolą nauczyciela powinno być w związku z tym zachęcanie do wytrwałości, okazywanie radości na widok wysiłku, pobudzanie ku do-

⁷⁶ A. Andrzejuk, *Zagadnienie kształcenia i wychowania obywateli w Europie Ojczyzn*, w: P. Bromski, *Europa ojczyzn*, dz. cyt., s. 39.

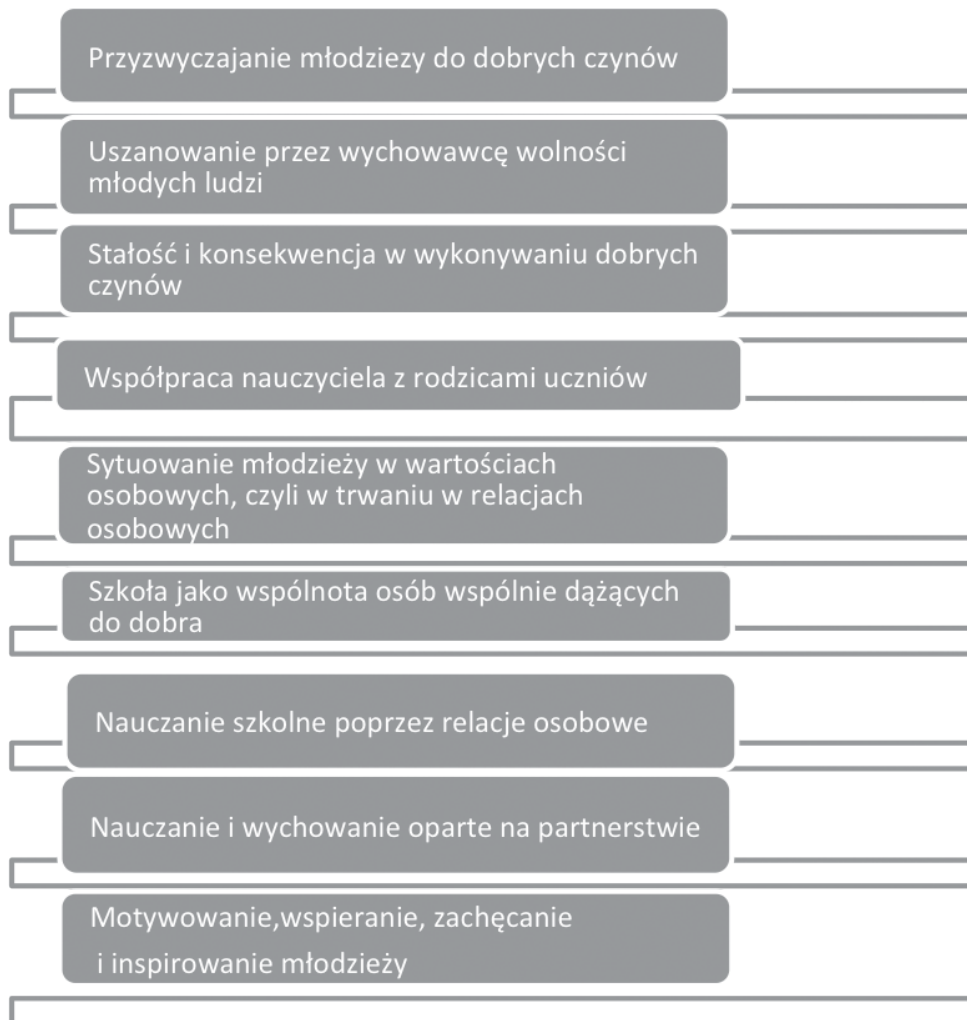
skonaleniu się oraz niesienie pomocy w usuwaniu przeszkód, których młode nie potrafi sama pokonać. Charakteryzowanie roli nauczyciela w kształtowaniu wychowanka uwypukla wychowawcze znaczenie relacji osobowych. Warto podkreślić, że pedagogika realistyczna, której twórcą jest Gogacz, to pedagogika spotkania i obecności. To także pedagogika, której najważniejszym pryncypium jest człowiek jako osoba rozumna, myśląca, zasługująca na szacunek, poczucie godności i wolności. Tak rozumiane wychowanie powinno być autentycznym spotkaniem osób, dialogiem mistrza i ucznia, którzy zmierzają ku dobru i prawdzie. Nauczanie i wychowanie nie powinny opierać się na tresurze młodego człowieka, nakazach i zakazach, lecz na współpracy wychowawcy z wychowankiem, na wzajemnej relacji. Wskazuje to zarazem, że usprawnianie wymaga rozumnego i wolnego wyboru, a nie przymusu⁷⁷.

Wychowanie i wykształcenie w dużej mierze zależą od dobrego i mądrego nauczyciela-przewodnika, który oprócz wysokich kwalifikacji zawodowych powinien mieć wiedzę o człowieku, jego wychowaniu i postępowaniu. Według Gogacza nauczycielowi potrzebna jest mądrość, która pozwoli mu otworzyć się na spotkanego ucznia i nawiązać z nim relacje osobowe. Prawidłowe wychowanie i wykształcenie powinny być oparte

na mądrości, która wymaga kontaktu osobowego, przebiegać w obszarze realnej relacji między nauczonym a nauczającym, opartej na prawdzie, dobru i wierze. W pedagogice proponowanej przez Gogacza role pierwszoplanowe odgrywają otwartość, życzliwość, uczciwość, sprawiedliwość i przyjaźń. Zwraca on też uwagę, że nauczanie i wychowanie powinny opierać się partnerstwie sprzyjającym budowaniu wspólnoty osób dociekających i poszukujących, które zmierzają do nabywania usprawnień wspólnym wysiłkiem i jak najstaranniej. Ponadto nauczanie i wychowanie powinny tworzyć wspólnotę osób, a nie samotne wyspy erudyków, co oznacza postawienie akcentu właśnie na osobowy wymiar człowieka, a nie na samo nauczanie. Szkoły zatem nie należy utożsamiać wyłącznie z instytucją, w której podmiotem jest prawo, ideologia, propozycje czy umowy, lecz z realną wspólnotą, w której podmiotem są osoby. Natomiast wychowanie szkolne powinno odsyłać do człowieka jako realnego bytu, jego istnienia, prawdy i dobra. W ten sposób dobrem wspólnym szkoły mają szansę stać się relacje osobowe i zabieganie o współobecność osób. Szkoła w takim ujęciu staje się miejscem, środowiskiem, w którym wszyscy troszczą się o trwanie relacji osobowych i takie ukształtowanie wychowanków, aby dzięki nabytym sprawnościom umieli i chcie-

⁷⁷ Jak podkreśla Gogacz, mechaniczne przyuczanie do wytwarzania, tresura, nawyki techniczne, wyłącznie erudycja i bierne naśladowanie nie mogą być nazywane nauczaniem. Celem nauczania powinno być wywołanie rozumienia, przygotowywanie młodych ludzi do pogłębienia tegoż rozumienia, by owocowało samodzielny identyfikowaniem rzeczywistości. Zarazem identyfikowaniem zgodności z nią wewnętrznych i zewnętrznych dzieł kultury, by owocowało także proporcjonalnymi do tego rozumienia decyzjami, sytuując człowieka w pełnej wierności prawdzie i dobru tego, co realnie istnieje. Zob. M. Gogacz, *Człowiek i jego relacje*, dz. cyt., s. 188.

li te relacje podtrzymywać. Wszystkie konieczne warunki w nabywaniu usprawnień można znów ująć schematycznie. Z zestawienia wynika, że właściwe efekty wychowania i wykształcenia są możliwe do osiągnięcia przy jednoczesnej współpracy ze strony nauczycieli, rodziców i uczniów:



Schemat 5. Warunki niezbędne w nabywaniu usprawnień. Opracowanie własne.

Wnioski na zakończenie

Z zaprezentowanych ujęć Gogacza wynika, że wychowanie jest raczej sztuką, a nie nauką, i dlatego wymaga od na-

uczyciela indywidualnego i niepowtarzalnego podejścia do wychowanka. W myśl pedagogiki realistycznej Goga-

cza w nauczaniu potrzebna jest radość, zrozumienie i bezinteresowna troska nauczyciela o dobro ucznia. Ważne jest też, by cały proces nabywania usprawnień był działaniem świadomym, w którym młodzi ludzie, wykonując określoną pracę, rozumieją zarazem jej wagę i użyteczność. Bez tego rozeznania każde zadanie czy praca może wzniesić w nich jedynie bunt przeciwko narzuconym z zewnątrz wymaganiom. Wychowanie powinno być wspólną wędrówką mistrza i ucznia ku prawdzie, dobru i pięknu, która nie ma do końca określonych schematów, mieszczących się w sztywnych ramach. Oznacza to więc, że w nauczaniu i wychowaniu ważna staje się spontaniczność, wolność, otwartość na nowe sytuacje i wydarzenia, a także życzliwość i zaufanie.

Wydaje się, że w dobie współczesnego kryzysu polskiej edukacji, pedagogiki zorientowanej idealistycznie, pedagogika realistyczna Gogacza wskazuje na to, co naprawdę powinno być najważniejsze w nauczaniu i kształceniu młodych ludzi. Mianowicie wskazuje przede wszystkim na człowieka jako osobę i przedstawia go jako główne pryncypium wychowania i kształcenia. Podkreśla realizm, metafizykę i wyjątkowość osób, tym samym dystansuje stawianie człowieka wobec dowolnie proponowanych celów. Pedagogika Gogacza uczy afirmacji osoby, dostrzega człowieka jako byt jednostkowy, który odznacza się realnością, jednością, niepowtarzalnością, odrębnością, prawdą, dobrem i pięknem. Wskazuje na byt, który kocha i ufa, który potrzebuje miłości, przyjaźni, życzliwości, wsparcia i obecności drugiego człowieka. Tak ujęta pedago-

gika jest zarazem propozycją wychowania osobowego, które jest otwartą możliwością spotkania, zmiany i nawrócenia. Podkreśla się w niej, by wychowanie i wykształcenie zmierzało do prawidłowego odczytywania rzeczywistości, zrozumienia siebie i dostrzeżenia drugiego człowieka. Żeby dawało ono młodym ludziom możliwość uzyskania wewnętrznej jedności, ładu, spokoju i zrozumienia, uzyskania dojrzałości intelektualnej.

W propozycji Gogacza wyraża się też troska o młodzież, jej postępowanie i działanie, chodzi bowiem o to, by zmierzać w wychowaniu i wykształceniu do wolności, miłości, odpowiedzialności, prawdy, dobra i uczciwości. Celem tego złożonego procesu jest metanoia (zmiana sposobu myślenia), która przekłada się na wybór tego, co właściwe, a zarazem na odrzucenie tego, co złe i fałszywe. Szkoła, kształcąca i wychowująca uczniów, ma zmierzać do usprawnienia intelektu człowieka jako podmiotu rozumnego poznania i woli jako podmiotu rozumnej decyzji. Wydaje się, że w tym procesie niebagatelna jest też rola współpracy rodziców z nauczycielami, którzy edukują ich dzieci. Wzajemne kontakty rodziców i nauczycieli w kształceniu i wychowaniu uczniów mogą umożliwić właściwe i jednolite kształtowanie w nich wierności prawdzie i dobru.

Realistyczna pedagogika Gogacza podkreśla, że nauczanie i wychowanie nie mogą być tylko procesem nabywania przez uczniów wiedzy i sprawnego posługiwania się nią, ale przede wszystkim mają służyć ukształtowaniu i usprawnieniu intelektu i woli młodych

ludzi w taki sposób, by kierowali się, ku temu, co właściwe, dobre i prawdziwe. Istotne wydaje się, by młodzież w swoim życiu dostrzegała człowieka jako osobę, by ceniła bardziej osoby niż rzeczy, odnosiła się do nich życzliwie, ufnie i z otwartością. Poza tym, by dążyła do prawidłowego odczytywania rzeczywistości, by potrafiła odczytać to, co jest dobre, a co złe, czyli dokonać określonej oceny. Nasuwa się wniosek, że realizowane w szkole kształcenie i wychowanie powinny zmierzać do tego, by młodzież umiała dzięki rozwiniętej rozumności prawidłowo identyfikować i decydować, rozpoznawać prawdę i wybierać dobro. Wydaje się, że w obliczu różnorodnych przemian istotne jest, by młodzi ludzie umieli tym żyć, (tym, co rozpoznają i wybiorą) po dydaktycznym rozstaniu.

Wizja wychowania, proponowana przez Gogacza, jest przykładem określonej determinacji, wskazuje bowiem, że przyjęcie koncepcji człowieka i moralności wpływa na założenia dotyczą-

ce nauczania i wychowania młodych ludzi. W myśl koncepcji realistycznej Gogacz prezentuje, kim jest człowiek i jaki jest człowiek, zwraca uwagę na to, że człowiek jest realnie istniejącym bytem o rozumnej naturze, który jest niepowtarzalny, wyjątkowy, dobry i piękny. Człowiek jako osoba kocha, ufa, wierzy potrzebuje miłości, życzliwości, wsparcia i pokładania w nim nadziei. Tezy te przekładają się na teorię nauczania i wychowania. Realistyczna koncepcja pedagogiki Gogacza akcentuje, że wychowując i kształcąc należy mieć na uwadze przede wszystkim człowieka, jego dobro i potrzeby. W myśl tych ujęć zadaniem szkoły jest rozwijanie zdolności człowieka do racjonalnego myślenia, dostarczanie motywacji do samookreślenia się, samorealizacji i samodoskonalenia się. Ponadto szkoła staje się miejscem stwarzającym sprzyjające warunki, które pozwolą młodzieży na nabywanie sprawności, umiejętności, doskonalenie się oraz wewnętrzną integrację osobowości.

Pedagogy of Mieczyslaw Gogacz - a proposal of realistic education in the context of idealistically oriented modern pedagogy

Key words: realism, human person, interpersonal relationships, human dispositions, education, upbringing

A lecture entitled „Pedagogics by Mieczysław Gogacz – a proposal of realistic upbringing and education against the background of contemporary, idealistically-oriented pedagogics”, provides knowledge on basic principles of Gogacz’s philosophy, which are reflected in the process of education and upbringing.

Gogacz emphasizes that, in the process of education, it is essential to follow a particular philosophical trend, which should provide a proper concept of a human being. In terms of education and upbringing he rejects and challenges idealistically-oriented pedagogics, considering it a source of improper education. The author calls to change young people’s mindset from idealistic into realistic.

Gogacz highlights that education and upbringing should lead a human being to harmony, spiritual self-development, inner integrity, they should let a young person become a wise, free and noble person. In reference to education and upbringing, Gogacz emphasizes a significant role of a teacher and educator, who constitutes a student’s guide and a friend, he presents education in the light of interpersonal relationships, love, faith and hope.

In his proposal, Gogacz shows care about youth and their conduct, he calls for education and upbringing to aim to freedom, love, responsibility, truth, good and honesty.